

วารสารธรรมเพื่อชีวิต

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Academic Article

ศาสตร์พระราชากับงานสังคมสงเคราะห์ King's Philosophy and Social Work

พศิน สินมา¹, อำพล บุคตาสาร^{2*}Pasin Sinma¹ & Amphon Buddasarn^{2*}

ARTICLE INFO

Name of Author:

1. พศิน สินมา

Pasin Sinmaบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahamakut Buddhist
University, Thailand.Email: pasinsinma@gmail.com

Corresponding Author: *

1. รศ.ดร.อำพล บุคตาสาร*

Assoc.Prof.Dr.Amphon Buddasarnสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
Faculty of Humanities and Social
Sciences, Phranakhon Rajabhat
University, Thailand.Email: ampon828@hotmail.com

คำสำคัญ

ศาสตร์พระราชา; งานสังคม

Keywords:

King's Philosophy; Social Work

Article history:

Received: 17/02/2024

Revised: 24/05/2024

Accepted: 05/06/2024

Available online: 29/07/2024

How to Cite:

Sinma, P. & Buddasarn, A. (2024). King's
Philosophy and Social Work. *Journal of
Dhamma for Life*, 30(3), 119-130.

ABSTRACT

This academic article aims to study the concept of King's Philosophy, To study the concept of social work and to present knowledge about King's Philosophy and social work The result of the study found that are 1) King's Philosophy is knowledge, innovation, and ideas that are the wisdom of His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great, which are the principles, methods, and processes for implementing royal projects with the goal of solving problems and improving the quality people life who experience hardship to have a being better life and being self-reliant. 2) Social work is the act of providing assistance to individuals, communities and society who are experiencing suffering. The scopes are livelihood of every person in society, various resource systems in society and working related to social policy by working with intent to the concept and theory of social work. 3) Knowledge about the King's Philosophy and social work is the King's Philosophy in the dimensions of understanding, accessing and development that are integrated with social work at the individual, community, and social levels and lead to sustainable social development.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดศาสตร์พระราชากับงานสังคมสงเคราะห์ เพื่อศึกษาแนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชากับงานสังคมสงเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ศาสตร์พระราชานับเป็นองค์ความรู้ นวัตกรรม และแนวคิดซึ่งเป็นภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร อันเป็นหลักการ วิธีการ กระบวนการในการดำเนินโครงการพระราชดำริโดยมีเป้าหมายเพื่อการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนผู้ประสบปัญหาความเดือดร้อนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีสามารถช่วยเหลือพึ่งพาตนเองได้ 2) งานสังคมสงเคราะห์เป็นการให้ความช่วยเหลือแก่บุคคล ชุมชน และสังคมที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน โดยมีขอบข่ายคือ การดำรงชีวิตของบุคคลทุกคนในสังคม การทำงานร่วมกับระบบทรัพยากรต่างๆในสังคม และการทำงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของสังคม โดยมีการปฏิบัติงานที่ยึดมั่นในแนวคิดทฤษฎีทางสังคมสงเคราะห์ 3) องค์ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชากับงานสังคมสงเคราะห์ คือ ศาสตร์พระราชานามิ การเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ที่นำมาบูรณาการร่วมกับงานสังคมสงเคราะห์ระดับบุคคล ชุมชน และสังคม และนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่มีความยั่งยืน

บทนำ

ในอดีตประเทศไทยได้มีการปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยมีพระราชดำรัสว่า “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ในยามที่ประเทศประสบภาวะวิกฤตที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของประชาชน พระองค์ท่านได้มีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้ประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองมีความสงบสุขในการดำเนินชีวิตสามารถช่วยเหลือและพึ่งพาตนเองได้ โดยการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของสหวิทยาการและศาสตร์ต่างๆ ที่มีเหตุผล เป็นระบบ และเป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้

ศาสตร์พระราชาน (The King's Philosophy) เป็นองค์ความรู้และนวัตกรรมของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) เพื่อพัฒนาช่วยเหลือปวงชนชาวไทยผู้ทุกข์ยาก ได้แยกออกตามองค์ความรู้ ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี นวัตกรรม ดังจะเห็นได้จาก ทฤษฎีใหม่ (The New Theory) และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) และโครงการในพระราชานุเคราะห์ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย (คณะอาจารย์ผู้สอนรายวิชา GEN 1303-62, 2563 : 1)

สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนทำให้ผู้คนในสังคมมีการแข่งขันและแย่งชิงเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรทำให้ผู้คนในสังคมขาดความเห็นอกเห็นใจในเพื่อนมนุษย์ที่ประสบความทุกข์ยาก คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานที่มีรากฐานมาจากศาสนาและได้ถือกำเนิดขึ้นในต่างประเทศก่อนที่จะเข้ามาในประเทศไทยได้มีการจัดตั้งสภาอุณาโลมแดงหรือสภากาชาดไทยในปัจจุบันซึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือทหารที่ได้รับบาดเจ็บจากสงคราม สังคมสงเคราะห์มีความเชื่อมั่นในตัวมนุษย์ทุกคนว่าเป็นผู้มีศักดิ์ศรีและคุณค่า

สามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองได้ ดังปรัชญาของงานสังคมสงเคราะห์ว่า Help them to help themselves ช่วยเหลือเขาเพื่อให้เขาช่วยเหลือตัวเองได้ งานสังคมสงเคราะห์จึงมีความเกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของบุคคล กลุ่มชน และชุมชน โดยให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ เช่น การรักษา การฟื้นฟู การป้องกัน การส่งเสริม ตลอดจนการพิทักษ์สิทธิเพื่อให้บุคคลทุกคนสามารถเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการ ได้รับการคุ้มครองจากรัฐ และการดำเนินงานในระดับนโยบายในการจัดมาตรการในการพัฒนาสังคมให้ดียิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ศาสตร์พระราชากับงานสังคมสงเคราะห์จึงมีประโยชน์และมีความจำเป็นต่อการพัฒนาสังคม โดยมีการนำองค์ความรู้ แนวคิดทฤษฎี รูปแบบของโครงการที่สามารถถอดบทเรียนและนำมาพัฒนาต่อยอดให้มีประสิทธิภาพและถ้าหากนำมาบูรณาการร่วมกันแล้ว่อมจะทำให้เกิดองค์ความรู้และนวัตกรรมที่สามารถพัฒนาสังคมให้เกิดความเจริญที่ยั่งยืน ซึ่งผู้เขียนจะขอก้าวในบทความวิชาการฉบับนี้ต่อไป

เนื้อเรื่อง

ความหมายศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชาคือแนวทางการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานไว้ตลอดช่วงเวลาที่พระองค์ทรงครองราชย์ ตลอดระยะเวลาหลายสิบปี พระองค์ได้ทรงศึกษา วิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความสุข และยั่งยืนในระยะยาว ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา (2560 : 10) ได้กล่าวว่า ศาสตร์พระราชาคือ หมายถึง บรรดาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานผ่านวิธีการต่างๆ ด้วยความมุ่งมั่นที่จะพัฒนา ป้องกันหรือแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์สุขแก่เหล่าพสกนิกรและส่งผลถึงมนุษยชาติให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง เกิดสันติสุขและมีความยั่งยืน

เกษม วัฒนชัย (2558 : 15) ได้กล่าวว่า ศาสตร์พระราชาคือ โครงการพระราชดำริที่พันกว่าโครงการ การจัดการดิน การจัดการน้ำ การเกษตรแปรรูป พลังงานทางเลือก สิ่งแวดล้อมชุมชน การปลูกป่า ปลูกต้นไม้ ปลูกพืชผักสวนครัว

ดิศนัดดา ดิศกุล (2554) ได้กล่าวว่า ศาสตร์พระราชาคือเป็นการลงไปศึกษาเรียนรู้จากชุมชน ให้ชุมชนบอกปัญหาคืออะไร ความต้องการของชาวบ้านคืออะไร

สมบัติ นพรัก (2561 : 28) ได้กล่าวว่า ศาสตร์พระราชาคือหมายถึงความรู้ (Knowledge) ที่เกิดจากปัญญา (Wisdom) ด้วยการศึกษาค้นคว้า ทดลอง จนเกิดเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จนกระทั่งเป็นโครงการตามพระราชดำริถึง 4,685 โครงการครอบคลุมปัจจัยแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อชีวิต เช่น ด้านแหล่งน้ำ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตร ด้านคมนาคมและการสื่อสาร ด้านสาธารณสุข ด้านสังคม และด้านการศึกษา

สรุปได้ว่า ศาสตร์พระราชาคือเป็นการแก้ไขปัญหาในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม เป็นวิธีการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ นำมาสร้างเป็นนวัตกรรมโดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

มหาภูมิพลอดุยเดชมหाराช บรมนาถบพิตร ซึ่งมีการดำเนินงานที่มีการจัดทำในรูปแบบของโครงการที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ความสำคัญของศาสตร์พระราชา

ความสำคัญหรือประโยชน์ของศาสตร์พระราชามีผลดีต่อระดับบุคคล ชุมชน ท้องถิ่น ประเทศชาติและทุกชีวิตในโลกหรือระบบชีวาลัย โดยส่วนรวมการยึดแนวทางศาสตร์พระราชาก่อให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืนต่อโลก ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ความสำคัญหรือประโยชน์ของศาสตร์พระราชามีดังนี้ (คณะอาจารย์ผู้สอนรายวิชา GEN 1303-62, 2563 : 16)

1. ประโยชน์ในการพัฒนา และอนุรักษ์น้ำอย่างยั่งยืน
  2. ประโยชน์ในการพัฒนา และอนุรักษ์ดินอย่างยั่งยืน
  3. ประโยชน์ในการพัฒนา และอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า
  4. ประโยชน์ในการพัฒนา และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
  5. ประโยชน์ที่เกิดจากนวัตกรรม พลังงานที่ยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
  6. ประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเกษตรอย่างยั่งยืน
  7. ประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทฤษฎีใหม่ ทำการเกษตรแบบครบวงจร ตั้งแต่การผลิตถึงการรวมตัวการจัดจำหน่าย การลงทุน และการป้องกันความเสี่ยงในการประกอบธุรกิจ
  8. ประโยชน์ที่ได้รับจากระบบสหกรณ์ ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถลดการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง
  9. ประโยชน์ที่ได้รับจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเหมือนสติปัญญา ความยั้งคิดหรือความฉลาดรู้ในการดำเนินชีวิต และการประกอบธุรกิจ
  10. ประโยชน์ที่ได้รับจากศาสตร์พระราชาวาดด้วยการกีฬาและนันทนาการที่สอนให้คนมีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ เคารพกฎ กติกา และการให้อภัย
  11. ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการพัฒนาคนให้เป็นคนดี
  12. ประโยชน์ที่ได้รับเพื่อนำไปจัดการศึกษา 1
  13. ประโยชน์ที่ได้รับเพื่อนำไปพัฒนาอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม และการดนตรี
- สรุปได้ว่า ศาสตร์พระราชาเป็นหลักการและปรัชญาที่พัฒนาขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุยเดชมหाराช บรมนาถบพิตร เป็นแนวคิดที่มีคุณูปการและมีความสำคัญโดยเน้นการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการวางแผนการใช้จ่ายและการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาและการวิจัย เป็นการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนไทย มีการการบริหารจัดการน้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อมและความสมดุลของธรรมชาติ

ประเภทของศาสตร์พระราชา

ประเภทของศาสตร์พระราชามีความหลากหลายและครอบคลุมทุกด้านของการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นด้านเกษตรกรรมที่มีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ด้านการจัดการน้ำที่เน้นการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ด้านการพัฒนาชนบทที่มุ่งเน้นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประเภทของศาสตร์พระราชามีดังนี้คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา (2560, 14-115)

ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

การทรงงานในพื้นที่พระองค์ทรงเก็บข้อมูล ทั้งทางด้านกายภาพและข้อมูลทางด้านสังคม ในอีกทางหนึ่งก็จะเป็นการสร้างใจให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องฝ่ายราชการ ผู้ปฏิบัติราชการ รวมถึงทรงสอบถามข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้ที่จะได้รับการแก้ปัญหา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าทรงดำเนินการเพื่อ “เข้าใจ” และขณะเดียวกันก็เป็นการ “เข้าถึง” ด้วย จากนั้นเป็นการแก้ไขปัญหามาตามทีพระองค์ท่านได้ทรงกำหนดเป็นแนวทางคือการ “พัฒนา” มีดังนี้

เข้าใจ หมายถึง ทำอะไรต้องเข้าใจปัญหา เข้าใจหนทางแก้ไข เข้าใจกระบวนการจัดการ และปรับความเข้าใจระหว่างผู้ให้กับผู้รับเสียก่อน ย่อมทำให้เข้าใจซึ่งกันและกัน

เข้าถึง หมายถึง เมื่อเกิดความเข้าใจระหว่างกันแล้ว ต้องเข้าถึงการกระทำ อาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เข้าถึงเครื่องมือเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ และความสามัคคีในการร่วมมือร่วมไม้กันทำงาน

พัฒนา หมายถึง เมื่อทุกฝ่ายมีความเข้าใจและเข้าถึงกันแล้ว การพัฒนาก็จะดำเนินการไปอย่างยั่งยืน ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การพัฒนาเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

ศาสตร์พระราชาโดยมิติภูมิสังคม

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์การศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นในภูมิภาคต่างๆ เพื่อค้นคว้าวิจัยแสวงหารูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพ “ภูมิสังคม” ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งสภาพพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คน จุดประสงค์หนึ่งในการจัดตั้งศูนย์การศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ การศึกษา ทดลอง แนวทางการพัฒนาแบบบูรณาการ ซึ่งเห็นได้จากการนำหน่วยงานต่างกอง ต่างกรม ต่างกระทรวงมาทำงานเป็นคณะร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ซึ่งกันและกันเป็นการผสมผสานความร่วมมือในการทำงาน เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ติดต่อสื่อสาร ระหว่างบุคคล 3 กลุ่ม คือ นักวิชาการ นักปฏิบัติ และประชาชน

ศาสตร์พระราชาโดยมิติ หลัก 3 ป.

ศาสตร์พระราชาหลัก 3 ป. ประกอบด้วย ปฏิบัติ ปรีชา และปฏิเวธ มีดังนี้ (สำนักกรรมการ 1 สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560 : 30-32)

1) **ปฏิบัติ** ทรงทำให้เห็นเป็นประจักษ์ การทรงงานเพื่อแก้ไขปัญหาแก่พสกนิกร การพัฒนาด้านต่างๆ การสร้างสิ่งประดิษฐ์ใหม่ขึ้น ไปจนถึงการปฏิบัติในการครองพระองค์ในฐานะพ่อของแผ่นดิน หรือพระราชจริยาวัตรที่มีต่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสสงขลานครินทร์ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ได้ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับทุกคน รวมถึงส่วนที่เป็นการครองพระองค์ในด้านการใช้จ่าย การใช้สิ่งของให้มีประโยชน์สูงสุด นับเป็นแบบอย่างในทางปฏิบัติให้แก่พสกนิกรได้อย่างแท้จริง

2) **ปรีชา** ทรงสอนให้เรียนตามที่ทรงสอนและสามารถทำได้จริง โดยในส่วนของปรีชา เป็นการให้ความสำคัญในการศึกษาสำหรับเยาวชนและประชาชนโดยทั่วไป ที่ได้พระราชทานผ่านพระราชดำริในการตั้งสถานศึกษาหรือแหล่งเรียนรู้ต่างๆ การพระราชทานพระบรมราโชวาท พระราชดำรัส การพระราชทานหลักการทั้งในด้านวิชาความรู้ การปลูกฝังคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม

3) **ปฏิเวธ** ผลจากการกระทำ แสดงให้เห็นผลที่เป็นประจักษ์เพื่อขับเคลื่อนศาสตร์พระราชาออกไปสู่ประชาชนทั้งในส่วนของปฏิบัติและปรีชาที่ได้ทรงทำมาตลอดอย่างต่อเนื่อง ตลอดพระชนม์ชีพได้แสดงให้เห็นเป็นประจักษ์โดยทั่วไปถึงผลดีแห่งการที่ทรงกระทำโดยในส่วนที่เป็นประจักษ์ คือ โครงการต่างๆที่พระองค์ทรงริเริ่มแก้ไขปัญหาให้แก่พสกนิกรทั่วประเทศรวมถึงการที่ภาคส่วนต่างๆ

กระบวนการของศาสตร์พระราชา

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร ทรงศึกษาข้อมูลต่างๆ เป็นขั้นเป็นตอนอย่างละเอียดทุกครั้งที่ในการวางแผนและดำเนินโครงการดังนี้ (แพรวภัทรา เขียวขุ่ม, 2566 : 45-46)

การศึกษาข้อมูล ก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ใดๆ จะทรงศึกษาข้อมูลจากเอกสารและแผนที่ต่างๆ ที่มีอยู่เพื่อให้ทราบถึงสภาพในท้องถิ่น

การหาข้อมูลในพื้นที่ เมื่อเสด็จไปถึงพื้นที่นั้นๆ จะทรงหาข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลล่าสุด เช่น

ทรงสำรวจพื้นที่เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรพื้นที่จริงที่คาดว่าจะควรดำเนินการได้ และทรงสอบถามเจ้าหน้าที่เมื่อทรงศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เมื่อได้ข้อมูลจากพื้นที่จริงแล้วจะทรงปรึกษากับเจ้าหน้าที่

ฝ่ายต่างๆ ถึงความเหมาะสม ความเป็นไปได้อีกครั้งหนึ่งพร้อมทั้งคำนวณวิเคราะห์ด้วยว่าเมื่อดำเนินการแล้วจะได้ประโยชน์อย่างไร

การศึกษาข้อมูลและจัดทำโครงการ เมื่อเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องได้รับพระราชทานพระดำริแล้ว จะไปศึกษาข้อมูลรายละเอียดต่างๆ อีกครั้งหนึ่งเพื่อประกอบการจัดทำโครงการให้เป็นไปตามแนวทางพระราชดำริ พระองค์ท่านได้มีพระดำริอยู่เสมอว่า พระราชดำริของพระองค์เป็นเพียงข้อเสนอแนะเท่านั้น เมื่อรัฐบาลทราบแล้ว ควรไปพิจารณาวิเคราะห์ที่ถ่วงถ่วงตามหลักวิชาการก่อน เมื่อมีความเป็นไปได้และมีประโยชน์คุ้มค่าและเห็นควรทำ เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาตัดสินใจเองและในกรณีที่วิเคราะห์พิจารณาแล้วเห็นว่าไม่เหมาะสมสามารถยกเลิกได้

การดำเนินงานตามโครงการ เมื่อจัดทำโครงการเสร็จเรียบร้อยแล้ว และผ่านการพิจารณาจากหน่วยงานตามลำดับขั้นตอนจนถึงการอนุมัติโครงการและงบประมาณแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการปฏิบัติงานในทันทีโดยมีสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.) เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานและประสานแผนต่างๆ ให้แต่ละหน่วยงานได้ดำเนินการสนับสนุนสอดคล้องกัน อาจจัดตั้งองค์กรกลางที่ประกอบด้วยแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ควบคุมดูแลให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ

การติดตามผลงาน ในการติดตามผลการดำเนินงานนั้น แต่ละหน่วยงานรวมทั้งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร จะเสด็จไปทอดพระเนตรความก้าวหน้าของโครงการและติดตามผลงานต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ในกรณีที่เกิดมีปัญหาลุกลามใดๆ จะทรงชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นให้สำเร็จลุล่วงไป หลักการทรงงานของพระองค์ท่านเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานมี 6 ประการ ดังนี้

- 5.1) เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน ให้สามารถอยู่ร่วมกับคนในหน่วยงานได้อย่างมีความสุข
- 5.2) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ลดความฟุ่มเฟือย รู้จักคำว่า “พอ” โดยไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น
- 5.3) มีความสุขและความพอใจกับงานที่ปฏิบัติกับชีวิตที่พอเพียง ยึดทางสายกลางในการดำเนินชีวิต
- 5.4) พยายามใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานและชีวิตประจำวันอย่างประหยัดเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
- 5.5) ควรมีแผนการทำงานประจำวันให้ดี โดยพิจารณาถึงงานที่ค้างจากวันก่อน งานที่ยังไม่เสร็จในวันนี้ และงานที่ต้องทำในวันต่อไป โดยให้มีการเขียนรายการของงานที่ต้องปฏิบัติลงในแผ่นกระดาษหรือสมุดบันทึกประจำวัน
- 5.6) ควรมีการบริหารเวลาโดยจัดลำดับความสำคัญของงาน ควรจัดลำดับความสำคัญของงานว่าจะทำอะไร ก่อน-หลัง เพื่อให้มีความเหมาะสมกับเวลา

แนวคิดงานสังคมสงเคราะห์

แนวคิดสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์คือการมุ่งเน้นการสร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคในสังคม โดยเน้นการแก้ไขปัญหาเชิงระบบและการสร้างโอกาสให้กับทุกคนในสังคม เพื่อให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรและบริการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างมี มั่นกวีวิชาการได้ให้ความหมายงานสังคมสงเคราะห์ไว้ ดังนี้

ความหมายของสังคมสงเคราะห์

Richmond (2538 : 35) กล่าวว่า สังคมสงเคราะห์ หมายถึง กระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล โดยการปรับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยกัน และระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม

นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์ (2535 : 1) กล่าวว่า การดำเนินงานให้เกิดการบริหารที่ดีแก่มวลชน โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาความเดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือ และในที่สุดของการช่วยเหลือก็คือ บุคคล กลุ่มประชาชน ที่ใช้บริการสังคมสงเคราะห์ได้มีโอกาสพบกับสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับสวัสดิภาพอย่างเพียงพอ แต่การช่วยเหลือเพื่อจะให้บรรลุถึงสวัสดิภาพของเขาทั้งหลายได้ ต้องอาศัยกลไกสังคมสงเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพ

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) (2536 : 69-73) กล่าวว่า ตามศัพท์ (สังคมสงเคราะห์) มีที่มาจากคำบาลีว่า สงคห แปลว่า รวบรวม จับมา รวมเข้าด้วยกัน ยึดเหนี่ยวจิตใจให้รวมกันเป็นหนึ่ง ผูกใจกันไว้ สังคห ที่แปลว่ายึดเข้าไว้ด้วยกันนั้น หมายถึงยึดในแง่นามธรรมและยึดในแง่รูปธรรม ทางนามธรรม คือ ยึดเหนี่ยวผูกจิตใจให้รวมกันเป็นหนึ่ง ทางรูปธรรม คือ ให้คนมารวมกัน ประสานเข้าด้วยกัน ดังนั้นความมุ่งหมายของงานสังคมสงเคราะห์จึงไม่ใช่เป็นเพียงเอาอะไรไปให้เขา ไม่ใช่เอาบริการไปให้ เอาทรัพย์สินเงินทองไปให้ แต่หมายถึงทำให้สังคมรวมใจกัน ผนึกยึดเหนี่ยวกันไว้ให้ได้

สรุปว่า งานสังคมสงเคราะห์ คือ งานที่ต้องใช้ความรู้ ทักษะ แนวคิดทฤษฎี ในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาความเดือดร้อนระดับบุคคล กลุ่มชน สังคม โดยใช้หลักการ กระบวนการ และวิธีการทางสังคมสงเคราะห์ในการกำหนดมาตรการเพื่อแก้ไข ป้องกัน ส่งเสริม รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และสังคมให้ดียิ่งขึ้น

ขอบข่ายของงานสังคมสงเคราะห์

ขอบข่ายของงานสังคมสงเคราะห์ อาจสรุปได้ดังนี้ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559 : 18-19)

1. เป็นการทำงานเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของบุคคลทุกคนในสังคม นักสังคมสงเคราะห์ต้องช่วยให้บุคคลเข้าใจปัญหาและกล้าเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างไม่ท้อแท้ใจโดยการให้กำลังใจและช่วยให้เป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งในตนเอง (Ego strength) เช่น ช่วยให้เขาสามารถนำทรัพยากรต่างๆ ในชุมชนมาใช้ ตลอดจนช่วยให้เขารู้จักต่อสู้เพื่อขจัดปัดเป่าปัญหาต่างๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต

2. เป็นการทำงานกับระบบทรัพยากรต่างๆ ในสังคม ถ้าหากนักสังคมสงเคราะห์สามารถช่วยทำให้ระบบทรัพยากรต่างๆ สนองตอบความพอใจ และความต้องการแก่สมาชิกสังคมแล้ว ระบบนั้นก็ย่อมจะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมได้ ซึ่งจะเป็นเครื่องสกัดกั้นปัญหาต่างๆ อันอาจจะเกิดขึ้น

3. เป็นการทำงานเกี่ยวกับนโยบายของสังคม นักสังคมสงเคราะห์ต้องเป็นผู้ปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายของสังคมนั้นๆ เช่น นโยบายการประกันสังคม นโยบายการสร้างงานในชนบท ฯลฯ

ทฤษฎีที่ให้แนวคิดในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

แนวคิดและทฤษฎีงานสังคมสงเคราะห์ที่มีการนำมาใช้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ มีดังนี้

ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีระบบในงานสังคมสงเคราะห์ แบ่งระบบออกเป็น 5 ระบบ ดังนี้

1. ระบบผู้ใช้บริการ (client system) ได้แก่ บุคคลเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือดำเนินการให้ความช่วยเหลือ ป้องกัน แก้ไข พัฒนา หรือฟื้นฟูสภาพ อาจจะเป็นรายบุคคลหรือชุมชน

2. ระบบผู้ให้บริการ (change agent system) ได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์รวมถึงวิชาชีพอื่นๆ ในทีมงานที่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือ ป้องกัน แก้ไข พัฒนา หรือฟื้นฟูสภาพแก่ผู้ใช้บริการ

3. ระบบแห่งปัญหา (target system) คือระบบที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องการเปลี่ยนแปลง เพราะถือว่าเป็นสาเหตุแห่งปัญหาของระบบผู้ใช้บริการ ทำให้ผู้ใช้บริการได้รับความเดือดร้อน หรือมีผลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของผู้ใช้บริการ ระบบแห่งปัญหามีได้หมายถึงเฉพาะตัวบุคคลเท่านั้น แต่อาจเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ดินฟ้าอากาศ สภาวะเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่เป็นสาเหตุแห่งปัญหา

4. ระบบดำเนินการ (action system) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ระบบผู้ให้บริการ ระบบผู้ใช้บริการ และระบบแห่งปัญหา กระทบร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งหมายรวมถึง กระบวนการดำเนินงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง และทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผนทั้งหมด

5. ระบบสภาวะแวดล้อม (supra system) ระบบสภาวะแวดล้อมอาจกินความกว้างขวางตั้งแต่สถาบันทางสังคมต่างๆ กลุ่มคนในสังคม สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ฯลฯ ระบบสภาวะแวดล้อมมีผลกระทบต่องานสังคมสงเคราะห์อาจเป็นอุปสรรคขัดขวางการดำเนินงาน หรืออาจช่วยสนับสนุนให้การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์บรรลุเป้าหมายก็ได้ (ยุพา วงศ์ไชย, 2523 : 53-62)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน

การเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน คือกระบวนการปรับปรุงระบบให้ดีขึ้นกว่าเดิม กระบวนการนี้อาจเป็นการปรับปรุง การพัฒนา หรือการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนก็ได้ โดยผู้ถูกเปลี่ยนแปลงถือว่าเป็นผู้อยู่ในระบบผู้ใช้บริการ กระบวนการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ 7 ขั้นตอน

1. พัฒนาความคิดที่จะเปลี่ยนแปลง นักสังคมสงเคราะห์ต้องเป็นผู้ชี้ให้ผู้ให้บริการเกิดความกระตือรือร้นที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง เห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลง เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและยอมรับความคิดที่จะเปลี่ยนแปลง

2. การสร้างความสัมพันธ์ นักสังคมสงเคราะห์ต้องสร้างความสัมพันธ์ทางวิชาชีพที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นักสังคมสงเคราะห์ต้องมีการสื่อสารที่ดีที่ทำให้ผู้ใช้บริการเกิดความเข้าใจว่าตนมีความต้องการอะไร หากมีการเปลี่ยนแปลงแล้วผู้ใช้บริการจะมีชีวิตที่ดีขึ้นอย่างไร

3. การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ นักสังคมสงเคราะห์ต้องมีข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการอย่างถูกต้องและละเอียด โดยใช้วิจารณ์ญาณวิเคราะห์โดยตรงข้อมูลข้อเท็จจริงที่คำนึงถึงประโยชน์ของผู้ใช้บริการเป็นหลัก

4. การตรวจสอบทางเลือกในการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาหรือการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายใด มักมีทางเลือกให้พิจารณามากกว่าหนึ่งทางเลือก การตรวจสอบทางเลือกจึงเป็นกระบวนการตัดสินใจเลือกดำเนินการในหนทางที่จะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ใช้บริการ

5. การดำเนินการเปลี่ยนแปลง ภายหลังจากตัดสินใจเลือกแนวทางที่จะดำเนินการแล้ว นักสังคมสงเคราะห์ก็จะดำเนินการเป็นกิจกรรมหรืองานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

6. การสร้างความมั่นคงในการเปลี่ยนแปลง เมื่อกิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้วได้รับผลที่พึงประสงค์นักสังคมสงเคราะห์ต้องพยายามทำให้สภาพที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นคงสภาพอยู่ตลอดไป หรืออย่างน้อยในระยะเวลาที่ยาวนานเท่าที่บังเกิดผลดีแก่ระบบผู้ใช้บริการ การสร้างความมั่นคงในการเปลี่ยนแปลงยังครอบคลุมถึงการขยายผลที่พึงประสงค์ออกไปยังระบบผู้ใช้บริการอื่นๆ หรือสังคมวงกว้างๆ ต่อไป

7. การยุติกระบวนการเปลี่ยนแปลง เมื่อการให้ความช่วยเหลือบรรลุเป้าหมายโดยระบบผู้ใช้บริการสามารถพึ่งตนเองได้ดีหรือการดำเนินงานอาจล้มเหลวเนื่องจากเหตุผลใดก็ตาม นักสังคมสงเคราะห์ต้องยุติการดำเนินงานทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในแต่ละกรณี (ยุพา วงศ์ไชย, 2523 : 47-50)

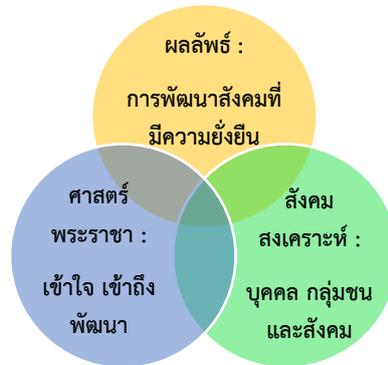
งานสังคมสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา

งานสังคมสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนามีปรากฏในเรื่อง มหมาณพ มีนักบุญบำเพ็ญประโยชน์คณะหนึ่งจำนวน 33 คน นำโดยมฆมาณพได้ร่วมกันทำบุญต่างๆ เช่น ทำถนน สร้างสะพาน ขุดบ่อน้ำ ปลูกสวน ป่า สร้างศาลาที่พักคนเดินทางให้แก่ชุมชนและทำทาน ชวนชาวบ้านตั้งอยู่ในศีลและทำความดีทั้งหลาย มณมาณพยังรักษาข้อปฏิบัติพิเศษที่เรียกว่า วัตรบท 7 ประกอบด้วย 1) มาตาเปติภโร เลี้ยงบิดามารดา 2) กุเล เชิญอุปัชฌาย์ เคารพผู้ใหญ่ในตระกูล 3) สณหวาโจ พุดคำสุภาพอ่อนหวาน 4) อปิณสุณวาโจ ไม่พุดส่อเสียด พุดสมานสามัคคี 5) ทานสวีกาครโต ชอบแผ่เมตตาให้ปัน ปราศจากความตระหนี่ 6) สจจวาโจ มีวาจาสัตย์ 7) อโกธโน ระงับความโกรธได้ ครั้นสิ้นชีวิตไป ทั้ง 33 คน ก็ได้เกิดในสวรรค์ที่เรียกชื่อว่าดาวดึงส์ โดยมีมฆมาณพได้เป็นท้าวสักกะหรือพระอินทร์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตโต, 2564 : 391)

หลักพุทธธรรมกับโครงการพระราชดำริ

โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้มีการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการดำเนินงานโครงการพระราชดำริ ดัชนีศูนย์การศึกษาพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีพื้นที่รวมประมาณ 42,640 ไร่ ดำเนินการศึกษาแนวทางและวิธีการที่จะพัฒนาฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมและสร้างแนวป้องกันไฟป่าโดยใช้ระบบเปียกพยายามศึกษาและหาวิธีการที่จะให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและอนุรักษ์สภาพป่าพร้อมๆ กับการประกอบอาชีพ และได้รับผลประโยชน์จากป่าในขณะเดียวกัน (ปรัชญา ปานเกตุ : 332-333) มีการประยุกต์ใช้หลักอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ 1) หลักสัมมาทิฐิ (เห็นถูกต้อง) เน้นการพัฒนาปัญญาเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง 2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริถูกต้อง) ริเริ่มสร้างสรรค์ที่ถูกต้อง เช่น ดำริในทางรู้จักพอเพียงเรียบง่าย มกน้อย สันโดษ ลดละเลิกอบายมุข 3) สัมมาวาจา (เจรจาถูกต้อง) เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดอยู่ในศีลธรรมเป็นสัจจริง 4) สัมมาภังคะ (กระทำถูกต้อง) ความประพฤติที่ไม่ผิดศีลธรรม 5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพถูกต้อง) ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดศีลธรรม 6) สัมมาวายามะ (พยายามถูกต้อง) เพียรพยายามขวนขวายในทางที่ถูกต้องไม่เกียจคร้านในการทำงาน 7) สัมมาสติ (ระลึกถูกต้อง) สร้างจิตสำนึก การมองโลกในทางบวกทางดีเป็นหลัก 8) สัมมาสมาธิ (ตั้งใจถูกต้อง) การส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยการตั้งใจมั่นในการทำความดี

องค์ความรู้ศาสตร์พระราชากับงานสังคมสงเคราะห์

สรุป

ศาสตร์พระราชเป็นองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) โดยพระองค์ท่านได้มีการจัดทำโครงการในพระราชดำริ โครงการพระราชานุเคราะห์อันเป็นการดำเนินงานเพื่อพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนชาวไทยโดยมีส่วนร่วม กับหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เพื่อให้ประชาชนชาวไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและรู้จักการช่วยเหลือพึ่งพาตนเอง ศาสตร์พระราชเมื่อนำมาบูรณาการร่วมกับงานสังคมสงเคราะห์ย่อมจะทำให้เห็นพระจริยาวัตรรูปแบบการทรงงาน และการจัดทำโครงการของพระองค์ท่านซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีในการให้ความช่วยเหลือบุคคล

ชุมชนและสังคมโดยการทำงานอย่างมีส่วนร่วมจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง การบูรณาการศาสตร์พระราชากับงานสังคมสงเคราะห์เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระจริยา-วัตรและแนวทางการทรงงานที่เป็นแบบอย่างในการช่วยเหลือบุคคล ชุมชน และสังคม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- เกษม วัฒนชัย. (2558). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับความเข้มแข็งของโรงเรียนศูนย์สถานศึกษาพอเพียง. มูลนิธิยุวสถิรคุณ.*
- คณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สภาการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ. (2560). *การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา.* กรุงเทพฯ : สำนักกรรมการธิการ 1 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสถาบันดิปัญญาแห่งชาติ. (2560). *ศาสตร์ของพระราชา : ผู้นำโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน.* กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- คณะอาจารย์ผู้สอนรายวิชา GEN 1303. (2563). *ศาสตร์พระราชา เอกสารทางวิชาการ สืบสานศาสตร์พระราชา.* เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ดิศนัดดา ดิศกุล. (2554). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารพัฒนา.* กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นงลักษณ์ เอ็มประดิษฐ์. (2535). *นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรัชญา ปานเกตุ. (2561). *สารานุกรมศาสนาตร์พระราชา.* กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *คืบสู่ความหมายแท้ของสังคมสงเคราะห์, นิตยสารการประชาสงเคราะห์, 32 (2), 69-73.*
- แพรภัทรา เขียวขุ่ม. (2566). *เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.*
- ยุพา วงศ์ไชย. (2523). *ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์.* กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์. วันทนีย์ วาสิกะสิน. (2538). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสงเคราะห์.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- สมบัติ นพรััก. (2561). *ศาสตร์พระราชาลู่การพัฒนาศาสตร์การบริหาร.* กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง